

DEĞİŞKEN ÖZGÜRLÜK ALGI VE DENEYİMLERİ: HESTER PRYNNE VE KÂTİP BARTLEBY
ÖRNEKLERİ

Dr. Öğr. Üye. Sultan KOMUT BAKINÇ*

ÖZ

Özgürlük pek çok filozof, teorisyen, bilim insanı ve sanatçı tarafından irdelenmiş, farklı şekillerde tanımlanmış ve benimsenmiştir. Bununla birlikte, her toplum kendi tarih, kültür ve geleneği açısından kendine özgü normlar üretmiş ve özgürlük algı ve deneyimleri aynı toplumun bireyleri arasında bile farklılık göstermiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığının ilanından önce İngiliz Krallığı'nın boyunduruğunda olması, özgürlük fikrinin Amerikan toplumunda önemini arttırmış ve bağımsızlık savaşları esnasında özgürlük kelimesi broşürler, gazeteler hatta duvarlara kadar her yerde görülmüştü. Zamanla kendilerini özgürlük kavramıyla özdeşleştiren bir halkın temsilcileri olarak Amerikan Edebiyatının temsilcileri eserlerinde sıklıkla bu temayı işlemişlerdir. 19. yüzyıl Amerikan edebiyatının önde gelen yazarlarından Nathaniel Hawthorne'un Kızıl Harf/Damgalı Kadın (The Scarlet Letter) ve Herman Melville'in Kâtip Bartleby (Bartleby the Scrivener) adlı eserleri birey açısından özgürlük temasını işleyen iki eser olarak karşımıza çıkar. Bu çalışma bu eserlerde özgürlükleri kısıtlanmış ve dolayısıyla toplumla bir çatışma içerisine girmiş olarak resmedilen bir kadın ve erkeğin, Hester Prynne ve Kâtip Bartleby'nin yabancılaşmaları, farklı ötekilik pozisyonları ve direniş yöntemlerine odaklanarak iki farklı özgürlük algı ve deneyimini karşılaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özgürlük, Cinsiyet, Yabancılaşma, Ötekilik, Direniş, Hester, Bartleby

UNSTABLE EXPERIENCES AND PERCEPTION OF FREEDOM: THE CASES OF
“HESTER PRYNNE” AND “BARTLEBY THE SCRIVENER”

ABSTRACT

Many philosophers, theoreticians, scientists and artists have examined the concept of freedom, then defined it and embraced it in their own ways. That being said, each society has produced their own norms based on their own particular history, culture and traditions. The perception and practice of freedom have, hence, differed even among the members of the same society. That the United States of America was under the rule of the British Empire before the Declaration of Independence paved the way for the American society to attach special importance to the idea of freedom. Accordingly, throughout the struggle for independence, such a premium set on this up-front concept of “freedom” by the American society made itself visible in words everywhere to every single eye through brochures, newspapers, and even the walls pervading streets. Considering themselves as the representatives of a people who identified themselves with freedom in due course, American litterateurs have frequently addressed this theme in their works. On that account, the following two works, *The Scarlet Letter*, and *Bartleby the Scrivener*, by the two leading authors of the 19th century American literature, Nathaniel Hawthorne and Herman Melville respectively, dwell upon this theme of freedom with respect to the individual. Therefore, through a woman and a man, Hester Prynne and Bartleby the Scrivener who were depicted as characters of restrained freedom and hence in conflict with the society surrounding them, this paper focuses on their two distinctive perceptions and experiences of freedom on the basis of their estrangements, differing positions of otherness, and resistance strategies.

* Haliç Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/İngilizce MütercimTercümanlık Bölümü.,sultankomut@halic.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-7815-389X

Key Words: *Freedom, Gender, Estrangement, Otherness, Resistance, Hester, Bartleby*

Giriş

Özgürlük kavramı pek çok filozof, teorisyen, bilim insanı ve sanatçı tarafından irdelenmiş, farklı şekillerde tanımlanmış ve bu tanımlar benimsenmiştir. Bununla birlikte, her toplum kendi tarih, kültür ve geleneği açısından kendine özgü normlar üretmiş ve özgürlük algı ve deneyimleri aynı toplumun bireyleri arasında bile farklılık göstermiştir. Ioanna Kuçuradi'ye göre "Özgürlük insanın gönlünde var olmuş bir var olmayandır (bir hiçtir) ve bu var olmayan (gerçekleştirmek istediği şey) insanı kendi kendini oluşturmaya [...] zorlar" (1997: 5). Öte yandan, Jean Paul Sartre özgürlük kavramını sorumluluk, varlık, zorunluluk gibi kavramlar üzerinden işler ve kişinin özgürlükle olan ilişkisindeki rolünü irdeler. Levinas'a göre ise iki çeşit özgürlük vardır: Bunların ilki kendiliğinden, keyfi bir özgürlüktür ve bireyin benlik oluşturma sürecinde topluma karşı direnci esnasında ortaya çıkar. İkincisi ise kişinin kendi özgürlüğünün bir başkası tarafından sorgulanmasıyla ortaya çıkar. Yani bireyin özvarlığı dışındaki bir başka varlığın, ötekinin, bireyin özgürlüğünü tartışmaya açmasıyla yeni bir özgürlük alanı ortaya çıkar (Actenberg: 2014). Actenberg, Plato'nun da Levinas gibi karmaşık ve ötekine bağlı bir özgürlük tanımı yaptığını dile getirir. Her ikisi için de özgürlük ötekinin varlığı ile şekillenir (2014:69). Özgürlüğün mutlak bir tanımı olmaması kavramın kişisel deneyimleri beraberinde getirmesi ve bu nedenle sabit ve durağan olmaması, aksine bireyin kendisine ve ötekilere bağlı olarak değişken, neredeyse akışkan ve dinamik olmasıyla ilişkilidir. Öyleyse özgürlük tanımı yapılamaz iddiası yerine herkesin kendine özgü ve özel bir özgürlük tanımı ve deneyimi olduğunu ileri sürebiliriz. Özgürlüğün tanımı ve ifasında önemli olan ötekiler, yeri geldiğinde kendi normlarına uymayan bireyi ötekileştirenlerdir. Yani ötekiler hem özgürlüğün inşasında hem de bireyi ötekileştirmede özne konumundadır.

Özgürlükleri şu veya bu şekilde kısıtlanan bireylerin toplumla bir çeşit çatışma içerisine girmesi ve bu çatışmanın sonucunda dışlanmaları, ötekileştirilmeleri ve yabancılaşmaları kaçınılmazdır. Bu çalışmada 19.yy. Amerikan edebiyatının iki temel temsilcisinin eserlerindeki iki farklı özgürlük deneyimi karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırma Kâtip Bartleby ve Hester Prynne'in toplumun dışında bulunuşları, yabancılaşmaları, farklı ötekilik pozisyonları ve direniş yöntemlerine odaklanmaktadır.

Bartleby ve Hester Örnekleri: Ötekilik, Yabancılaşma ve Direniş

"Kâtip Bartleby" (Bartleby, The Scrivener) Amerikan Edebiyatı'nın en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Herman Melville (1819-1891) tarafından 1853 yılında yazılmış bir uzun hikâyedir. Eserde bir kâtip olan baş karakter yavaş yavaş toplumdan uzaklaşacak ve bir gün işini yapmayı tümüyle reddedecek ve artık bir motto haline gelmiş "Yapmamayı tercih ederim" ifadesiyle Amerikan Edebiyatı'nın en ünlü karakterlerinden biri olacaktır. Christopher Bollas, Bartleby karakterini Melville'in kayıp kişiliği olarak yorumladığı makalesinde onu Melville'in en üzücü eseri olarak tanımlar (1974:407). Ele alınan ikinci eser "Kızıl Harf / Damgalı Kadın" ise 1850 yılında Nathaniel Hawthorne (1804-1864) tarafından kaleme alınmıştır. Eserde Püriten toplumun baskı mekanizmaları altında yasak bir ilişki yaşayan bir kadının hikâyesi anlatılır. Kocasından yalnız bırakılan genç kadın kimliğini açıklamayı reddettiği bir

erkeklerle ilişkiye girer ve çocuk sahibi olur. Bu iki eseri özgürlük bağlamında bir araya getiren şüphesiz eserlerin başkişileri olan Kâtip Bartleby ve Hester Prynne'dir. İki karakterin özgürlük algı ve deneyimleri karşılaştırmaya uygun bir vaha gibidir ve bu karakterleri incelerken aile, toplum ve bireyin karakteri ve cinsiyeti üzerinden farklı okumalar yapmak mümkündür.

Özgürlük deneyimlerinin akışkan olması ve deneyimin başkalarıyla ters düşmesi bireyin bir çatışma yaşamasına neden olacaktır. Bu çatışma bireyin kendi doğruları ve başkalarının doğruları arasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Böylece, birey içinde bulunduğu toplumun normlarına karşı, yakın çevresine karşı ya da başka bir özneye karşı bir çatışma yaşayabileceği gibi kişi kendisine karşı bir çatışma içerisine de girebilir. Çatışmanın sona ermesi, beklenilen aksine, bireyde her zaman rahatlama sağlamayabilir. Deneyim bir etki bırakacaktır ve çatışma bu etkinin derinliğine göre bireyin hayatının geri kalanını da etkileyebilecektir. Hester ve Bartleby yaşadıkları çatışmalar nedeniyle toplumlarında birer öteki olmuşlardır ve ötekilik çatışmanın sona ermesiyle kendiliğinden sona eren bir durum değildir. Giles Gunn Amerikan Edebiyatı ve ötekilik kavramını incelediği makalesinde Amerikan yazarlarının ötekiliği farklı şekillerde tanımladıklarını ve dolayısıyla ötekiliğe karşı farklı tutumlar sergilediklerini dile getirir (1975: 196). Hester ve Bartleby'nin özgürlük ve toplum konusundaki algıları da farklılık gösterdiği için ötekilik deneyimleri de bu farklılığı yansıtır niteliktedir. Bartleby kendisini içinde bulunduğu toplumdaki soyutlayabildiği ölçüde özgürdür ancak Hester toplumun içerisinde olabildiği sürece özgür olacaktır. Hester topluma yakın olmayı arzular fakat toplum onu dışarı itmeye meyillidir. Her iki karakter de toplumla çatışma içerisindedir ancak birinin özgürlük algısı çatışma alanının dışında kalmayla ilişkilirken ötekinin özgürlük algısı toplumun içine girebilmeye ilişkilidir.

Geçmişten bugüne bireyin toplumla ilişkisinin cinsiyet temelli olduğu düşünüldüğünde Hester ve Bartleby'nin özgürlük algılarının ve ötekilik deneyimlerinin farklılık göstermesindeki temel etkenin cinsiyet farklılığı olduğu ileri sürülebilir. Hester bir kadındır ve sadece kadın olması bile toplumun onun hakkında karar verebilmesine olanak sağlamıştır. Veysel Atayman, romanın çevirisi için yazdığı önsözde¹ Hester'in mücadelesini "kadının özgürleşme hareketinin ilk adımı" olarak tanımlar (Hawthorne, 2014:18). Benzer şekilde, Michael Davitt Bell, Hester'in "toplumun en temel normlarına karşı duran bir karakter" olduğunu söyler (aktaran Barlowe: 1997:198). Jamie Barlowe'a göre ise Hester "asi" ve "nonkonformist" bir karakterdir (1997:197). Yazılış yılı dikkate alındığında Amerikan transandantalizminin de etkisiyle feminist hareketin Hawthorne'a uzak olmadığı bir gerçektir ancak fiziksel yakınlık her zaman fikrîsel birliktelik anlamına gelmez. Neal Frank Doubleday, Hawthorne'un Hester karakteriyle, feminist harekette gördüğü hataları karaktere yansıtarak feminizmin hatalarını gözler önüne sermeyi amaçladığını ifade eder (1939:826). Aynı şekilde Nina Tassi de Hester'in cinsiyeti ve zekâsı ile hapsedildiğini dile getirdiği makalesinde Hawthorne'un feminizm karşıtı olduğunu ileri sürer (1998:26). Hawthorne eserde Hester'in içinde bulunduğu toplumu bir baskı mekanizması olarak göstermek yerine, Hester'in toplum ve din kurallarına uymadığını ve dolayısıyla cezalandırıldığını ifade eder ve bu cezayı kınamayarak, Hester'a bir direniş kurgulamayarak ve Hester'i toplumda kabul

¹ Kızıl harf -damgalı kadın (Çev. Alican Azeri) Bordo Siyah,2014, İstanbul.

edilebilecek bir karaktere dönüştürerek bu cezayı onaylar görünür. Sam S. Basket, bu eserin temasının “bireyin içinde bulunduğu toplum değerlerinden bağımsız olarak, bireyin toplumla ilişkisi” olduğunu ileri sürer (1961:325). Bu yaklaşım bireyin farklılıklarını ve bu farklılıkların doğurduğu ilişki biçimlerini yok saymaktadır. Oysa, “Kızıl Harf/Damgalı Kadın”da toplum ve din, Hester’in evlilik dışı birlikte olduğu ve birlikte bir çocuk dünyaya getirdiği Rahip Dimmesdale için geçerli değildir. Dimmesdale, toplumun günah² olarak affettiği cinsel birleşmenin sonucu olarak o çocuğu dünyaya getiren kişi değildir, böylelikle hem günahı hem de sorumluluğu tamamen kendi vicdanına kalmıştır. Bu durumda, cinsiyeti ve cinsiyetin getirdiği sonuçları yok sayarak romanın meselesinin bireyin toplumla ilişkisi olduğunu ileri sürmek son derece yanlış olacaktır. Özgürlük deneyimi ve arayışı farklı cinsiyetler için farklı sonuçlar doğurur. Nihayetinde Hester seçimi dolayısıyla toplumdaki uzaklaştırılmış, dışlanmış. Bu dışlanmanın sadece kendisini değil kızını da kapsadığı anlatıcı tarafından vurgulanır: “Anne ve kız, toplumdaki dışlanmış o aynı dünyanın içinde duruyorlardı” (Hawthorne, 2014:120). Hester ve Dimmesdale’in kızı Pearl, doğduğu andan itibaren öteki olmak zorunda kalmıştır. Yazarın ifadesiyle “Pearl, çocuklar dünyasının doğuştan dışlanmıştı. Küçük bir şeytan, bir günah simgesi ve ürünü olarak bu çocuklar arasına karışmaya hakkı yoktu” (Hawthorne, 2014:119). Bahsi geçen dışlanma ve uzaklaştırılma sadece manevi olarak uygulanan bir yaptırım değildir çocuk fiziksel olarak da uzaklaştırılmıştır. Hester ve Pearl’ün özgürlüğünden bahsetmek söz konusu bile değildir çünkü Hester toplumun kurallarına karşı gelmiştir. Ancak Hester uzaklaştırıldığı, dışarı itildiği ve işaretlendiği topluma kabul edilmenin, yeniden içeride olmanın, öteki pozisyonundan kurtulmanın yollarını arayacaktır. Orada yaşadığı müddetçe göğsünde kızıl bir A harfi taşıma cezası verilen Hester, kendisini cezalandıran toplumdaki uzaklaşarak yeni bir yaşam kurmak yerine bu Püriten kasabada kalmayı seçerek toplumda kabul edilme isteğini gösterir. Bireysel özgürlüğü ve mutluluğu topluma dayalıdır dolayısıyla toplumun ona izin verdiği kadar özgür olacaktır.

Melville’in unutulmaz kâtibi Bartleby’nin ötekilik deneyimi Hester ile kıyaslandığında büyük farklılıklar gösterir. Öncelikle Hester ötekileştirilmesine rağmen bir aile içerisinde resmedilmiştir. Yalnız değildir, hayatın zorluklarını paylaştığı bir kızı vardır. Eski kocası kasabaya dönmüş ve öç almak için kılık değiştirerek tekrar Hester’in hayatına dahil olmuştur. Ayrıca, yaşadığı evlilik dışı ilişki nedeniyle cezalandırıldığı ve toplumun dışına itilmesine sebep olmuş olsa da bir sevdiği vardır: Rahip Dimmesdale. Sonuç olarak hem eski kocası hem sevgilisi ile iletişim içerisinde olan, kızı ile yaşayan Hester yapayalnız değildir. F.O Matthiessen Bartleby’i bir trajedi olarak tanımlarken, onun yalnızlığına ve umutsuzluğuna değinir (Matthiessen, 1941: 493). Bartleby, bir ofis ortamında resmedilmiştir ve hikâyede de belirtildiği gibi orada yaşar. Bartleby’nin kim olduğunu bütün bir hikâyeye boyunca öğrenemeyiz. Ailesi olmadığı gibi, hikâyenin anlatıcısı olan patronu dışında diyalog kurduğu kimse yoktur. Anlatıcı onun bu durumuna acıdığını ifade eder, zira ona göre Bartleby “Atlas okyanusunun ortasında bir gemi enkazı gibi” yapayalnızdı (Melville, 2016: 47). Melville, hikâyenin sonunda bir paragrafa karakterin kâtiplikten önceki işi hakkında bilgi vererek bu işin Bartleby’nin

² Romanda “günah” ifadesi çok kez geçmekte, yazar bu ifadeyle toplumun genel yapısını gözler önüne sermektedir. Detaylı bilgi için Veysel Atayman’ın kitap için yazdığı önsözden yararlanılabilir.

kişiliği üzerinde etkili olup olmadığı yorumunu okura bırakır. Bu son paragrafa kadar okur Bartleby hakkında bilgi sahibi olamaz: Karakter kendisi hakkında ketumdur, kendisine hayatıyla ilgili sorulan sorulara cevap vermez. Aynı tutum yazar tarafından da sergilenir: Melville, karakterin geçmişi ya da ailesi hakkında bilgi vermez. Adeta karakterin 'seçimine' saygı duymaktadır.

Bartleby statik bir karakterdir; Hester'in deneyimlediği değişim Bartleby için geçerli değildir. Bartleby, Hester için geçerli olan topluma karışma, kabul edilme arzusundan uzaktır. O, Hester'in aksine, toplumun içine girmemek için direnir. Sanki girerse, onlardan biri olacaktır: Kendisini toplumdan geri çekmiştir. Elbette bir toplumun içinde varlığını sürdürür ama bu toplum hayatında verdiği kararlarda ya da davranışlarında bir değişiklik yaratmaz. Çalıştığı ofisin dışına çıkmayan Bartleby, küçük bir topluluk olsa da bu topluluğun fiziksel bir üyesidir. Herhangi bir topluluğun üyesi olmak hayata o toplumun kurallarıyla bağlı olmaktır. Bu bağlar sahici, samimi bağlar olabilir ve bireyin diğer bireylerle gönüllü iletişimini sağlayabildiği ancak tam tersi de mümkündür: Aynı bağlar bireyi diğer bireylerle gönülsüz bir iletişime zorlayabilir. Bu durumda bu bağlar kişinin ayaklarına vurulmuş prangadan farksız olacaktır. Bartleby topluma bağlı değil, zincirlidir: İçinde olmayı reddeder ama uzaklaşamaz da. Bir ofiste çalışan ve hatta o ofiste yaşayan, bir patronu ve iş arkadaşları olan bir kâtip olarak, somut bir bağ ve fiziksel yakınlık olsa bile Bartleby onlardan biri değildir. Yokluğu varlığından daha baskındır. Toplum içinde varlığıyla değil toplum içindeki var olmayışıyla dikkatleri üzerine çeker. Bu açıdan "Kâtip Bartleby", Frederick Busch'un ifade ettiği gibi "modern bir yabancılaşma hikâyesi" (1997:240) olarak kabul edilebilir. Bartleby, görünmez değildir aksine kendisini yokluğuyla daha fazla görünür kılar. Toplumdan uzaklaştırılmış da değildir, toplumu yok saymaktadır.

Hester hakkında yazılanlar birbiriyle tutarlı ve kendi aralarında yer yer benzerlik gösterirken, Bartleby hakkında kalem oynatan eleştirmenler çoğunlukla uzlaşamazlar. Çeşitli açılardan ortaklık gösteren fikirleri olsa da Bartleby'nin temelde neden Bartleby olduğu hakkında birbiriyle çelişen yorumlar vardır. Yazarın kendi ifadelerinden hareketle Bartleby depresif, tembel, inatçı, yalnız hatta ruhsal sorunlara sahip olarak kabul edildiği kadar kapitalizme karşı pasif direnç gösteren bir birey, transandantal ya da radikal bir direnişçi olarak da yorumlanmıştır. Toplum için bir kurban olduğu kadar bir düzen bozandır da (Busch, 1997:240). Bartleby'nin bu kadar önemli bir figür olmasının temel sebeplerinden biri budur: Onu sınıflandırmak, kesin bir tanım biçip giydirmek handiyse imkânsızdır.

Hester ve Bartleby karakterlerinin karşılaştırabileceğimiz diğer bir alan da yabancılaşmadır çünkü her iki karakter de baskı ve ötekileştirme sonucunda bir çeşit yabancılaşma tecrübe eder. Ancak bu deneyimleri de özgürlük tecrübeleri gibi akışkandır, dolayısıyla bireylerde bıraktıkları etki değişiklik gösterir. Bartleby hakkında yazan eleştirmenlerin bir kısmı, karakterin davranış biçiminin, reddetme üzerine kurulmuş yaşam tarzının hali hazırda var olan bir psikolojik bozukluğa işaret ettiğini savunurlar. Onlara göre psikolojik bozukluğu Bartleby'nin temel özelliklerinin sebebidir. Ancak dikkat edilirse Bartleby mühürdarlık bürosuna ilk geldiğinde oldukça çalışkan bir kâtipdir. Anlatıcı bunu net bir şekilde ifade eder: "İlk başta, Bartleby inanılmaz miktarda yazı yazdı. Uzun zamandır yazı yazmak için yanıp tutuşmuşçasına belgelerime saldırıyordu. Hiç durup dinlenmedi. Gece gündüz çalıştı, gün ışığında, mum ışığında

yazdı da yazdı” (Melville, 2016:20). Ancak evrak kontrol etmek, ofis dışına çıkıp iş görmek gibi kendi iş tanımı ve rızası dışındaki eylemlerin kendisinden beklenmesi ve itaat etmedikçe patronu tarafından sorgulanması, bir nevi iletişime geçmeye zorlanması Bartleby'nin özgürlüğünü kısıtlar ve daha da yabancılaşmasına neden olur. Bu durum Bartleby'nin bir çeşit travma yaşamasına neden olmuş ve zamanla kendisinden beklenen her şeyi yapmayı bırakmıştır. Bartleby'nin bir çeşit direniş biçimi geliştirerek kopyalama işini tamamen bırakması istemediği şeyleri yapmak zorunda bırakılmasıyla ilişkilidir. David Kuebrich hikâyedeki çatışmayı “kapital ve iş gücü arasında devam eden ideolojik mücadelenin bir parçası” olarak yorumlar (1996:386). Ancak eser böyle bir Marksist okumayı gerekli kılacak öğeleri barındırmaz. Hikâyeyi bir yabancılaşma ve bu yabancılaşma sonrasında gelişen direncin hikâyesi olarak yorumlamak daha doğru olacaktır.

Hester'in yalnızlığı ise hem fiziksel hem de ruhsal bir yalnızlıktır. Kasabanın dışında tekinsiz ormanın kenarında yaşamak zorunda kalan Hester, Susan Elizabeth Sweeney'in de ifade ettiği gibi “yabancılaştırılmış”, kelimenin tam anlamıyla “nesneleştirilmiştir” (1995:414). Bu nesneleştirme ve yabancılaştırılma karşısında Hester'in tutumu da bir çeşit direniş olarak okunabilir. Bu dışlanma ve yabancılaşma, karakteri ve onun toplumun içindeki algısını değiştirmiştir. Zaman içerisinde “Adulteress” (Aldatan) ifadesini simgeleyen ve Hester'in damgalanarak ötekileştirilmesine neden olan Kızıl Harf /“A” harfi, “Able” (Müktedir) ve “Angel” (Melek) anlamlarını simgelemeye başlar. Bu değişim onun topluma hizmetinin bir sonucudur (Sweeney, 1995:415). Roland J. Gervais, Hester'in yaşadığı bu değişim ve dönüşümü “ruhani bir gelişim” olarak yorumlar. Bu yorum, Pürüten toplum gibi kadını suçlamakta ve kabul edilmek, topluma geri dönmek istemiyle insanlara yardım etmeye başlayan Hester'i topluma uyum sağlamak adına geçirdiği değişim için övmektedir. Öte yandan, fiziksel yalnızlığı kendi seçen Bartleby statik bir karakterdir. Yalnızlığı ve soyutlanması onda Hester'in aksine içine çekilmeyle sonuçlanır. Değişmez, sadece daha da yalnız olur. Öykü anlatıcısı onun bu yalnızlığı karşısında dehşete düşer: “Nasıl da acınası bir arkadaşsızlık ve yalnızlık var gözlerimin önünde diye düşündüm birden. Yoksulluğu büyüktü, ama yalnızlığı, çok korkunçtu!” (Melville, 2016:36). Özetle, bireyin toplumun dışına çıkması, toplumdaki soyutlanması, yabancılaşmasını doğurur ve bu yabancılaşma bireyin çöküşüne neden olabilir. İki karakterimiz bu uzaklaşma/uzaklaştırılma ve yabancılaşmayı deneyimler ve farklı sonuçlara ulaşırlar. Hester'in aksine Bartleby toplumdaki kendisiyle uzaklaşır: Kendisini soyutlar. Hester toplumun dışına itildikçe içeri girmeye çalışırken, Bartleby gittikçe daha çok uzaklaşır ve kendi kaderini seçerek ve bu seçimiyle toplumdaki tamamen kopar. Ofise ilk geldiğinde patronunun onu yerleştirdiği masa küçük bir pencerenin yakınındadır. Ancak Wall Street'te bulunan yüksek binalar pencerenin önünü keser ve Bartleby sadece duvarları görmektedir. Jane Desmarais, Bartleby'nin pasif direnişine odaklandığı makalesinde bu duvarların olumlu bir işlevi de olduğunu ileri sürer. Ona göre, bu duvarlar Bartleby'nin bir yer algısı edinmesine olanak sağlayarak, bir çeşit güvenli alan oluşturur (6). Desmarais'den hareketle denilebilir ki etrafındaki fiziksel ve ruhsal duvarlarla toplumdaki ayrılmış olan Bartleby, bu kısıtlı alanda bir nebze de olsa güvende hisseder. Ofisi terk etmesi istendiğinde bunu yapmaması, avukat-anlatıcı ve çalışma arkadaşlarının ofisten ayrılmalarının ardından halen aynı binada kalmak

konusunda ısrarcı olması bu güvenli alandan ayrılmak istememesiyle açıklanabilir. Öte yandan, bu duvarlar Mordecai Marcus'a göre Bartleby'nin hapsediği toplumun içinde bulunduğu durumu sembolize eder (1962:368). Karakterimiz hem somut hem de soyut duvarlarla toplumdan ayrılmış, onun dışında kalmıştır. Bartleby'nin içinde bulunduğu bu sıkışıklık William Vaughn'un ifadesiyle daha da somutlaşır. Vaughn'a göre Melville bu eserle toplumun bir hapisane olduğunu öne sürmektedir (1999:542). Görüldüğü üzere, toplum dışına itilme her bireyde aynı etkiyi yaratmayabilir. Yaşadığı ilk travmadan sonra Hester bu yalnızlığı yaratıcılığa ve üretime dönüştürürken, Bartleby bedenini her şeye kapatır. Bu açıdan bakıldığında şöyle bir sonuca ulaşabiliriz: Kendi rızası dışında toplumdan çıkarılmış kadın karakter toplumun içerisine yeniden girebilmek, toplulukla birlikte var olmak için direnirken, erkek karakterin böyle bir çaba ya da isteği gözlemlenmez.

Din ve dini kurallarla bağlantılı olan ahlak kuralları, 19. yüzyıl Amerika'sına damgasını vurmuştur. Ancak yine de belirtilmelidir ki din ve ahlak kuralları, kadınları erkeklerden daha fazla kısıtlamaya eğilimlidir. Hester ve Bartleby'nin ötekilik deneyimleri bu yargıyı doğrular niteliktedir. Hester'in evlilik dışı bir çocuk dünyaya getirmesi, toplum tarafından hoş karşılanmadığı gibi yasa koyucular tarafından da cezalandırılır. Yasa koyucuların kimliği de bu noktada önemlidir çünkü yasa koyucular dini temsilcilerdir. Örneğin Hester'in savunmasında yer alan Efendi Brackett, Hester'dan bahsederken "Kadının içine şeytan girmiş gibiydi ve onu içinden kamçıyla çıkarma vazifesini üzerime almama ramak kalmıştı" (Hawthorne, 2014:98) der. Bu ifade Püriten toplumda Hester'in özgürlük deneyiminin şeytanca olarak tanımlandığını gösterir. Hester için din, onun sosyal hayattaki konumunu kısıtlayan bir güç olmanın yanı sıra özgürlüğünü fiziksel olarak da kısıtlayan bir güçtür. Sam S. Baskett, Püriten toplumun rolünü ele alırken *Kızıl Harf, Damgalı Kadın'ı* "Hiçbir bireysel eylemin teokratik bir toplumun yetki alanı dışında kalmadığı Püriten inanın canlı bir simgesi" olarak tanımlar (1961: 323). Hester'in bir erkekle özgürce ilişkiye girme ve çocuk doğurma hakkı yoktur: Hakkı olmayan bu eylemi gerçekleştirdiği için hem ayıplanır hem de cezalandırılır. Çünkü yaptığı, Püriten toplum kurallarına göre sadece ahlak dışı değil ayrıca günahdır. Özetle Hester'in özgürlüğü din ve toplum tarafından kısıtlanmış ve Hester bu kuralların dışına çıktığı için cezalandırılmıştır. Öte yandan Bartleby'nin deneyimi din ve toplumla ilişkisi açısından incelendiğinde Hester'in deneyiminden tamamen farklıdır. Dinî kurallar Hester'in cezalandırılmasını gerektirirken Bartleby'nin hoş görülmesini emreder. Bireyin özgürce, kendi seçim ve kararları doğrultusunda yaşam isteği ve dolayısıyla tecrübesi kadın başkarakterin dışlanmasına ve ötekileştirilmesine olanak sağlarken erkek karakterin özgürlük deneyimi toplum tarafından tuhaf bulunup ötekileştirilmesine rağmen dinî açıdan bir koruma kalkanının içine girmesine olanak sağlar. Bunu açmak gerekirse, Bartleby ofisinde toplumun ve kapitalist sistemin ona dayattığı normlar karşısında kendini topluma kapatır; "Yapmamayı tercih ederim" cümlesiyle kendisini bütün sorumluluklarından azat eder ve bu nedenle önce ofis arkadaşları ve patronu, sonra mülk sahibi, bina yöneticisi, ofisin yeni kiracısı ve binadaki diğer kiracılar tarafından ötekileştirilip yalnız bırakılır. Ancak bu Bartleby'nin yapmamayı tercih etmesiyle bağlantılıdır yani Bartleby bir şey yapmamayı özgürce seçerek toplumdan kendi tercihi sonucu uzaklaşır. Bartleby'yi bu yabancılaşmaya iten koşulları dikkate almaksızın sonuca odaklandığımızda diyebiliriz

ki Bartleby toplumu dikkate almadan özgür iradesiyle kararlar alır. Ofiste işleri yapmayı reddeder, patronunun ofisi terk etmesi için kendisine verdiği süreyi dikkate almaz, avukatlık bürosu kapandıktan sonra, önce ofiste sonra da binanın merdiven boşluğunda yaşamaya devam eder. Kısaca kendisinden istenen ve beklenen hiçbir eylemi gerçekleştirilmeden açıkça topluma karşı direnç gösterir. Bunlara rağmen, patronu kendisini kurtarıcı bir figür olarak düşünerek Bartleby ile ilgilenmesinin ilahi bir görev olduğunu iddia eder. Yani Bartleby'yi koruma, kollama, hoş görme ona Tanrı tarafından verilen bir sorumluluk olur. Bunu şöyle anlatır anlatıcı: "Aradan birkaç gün geçti, boş zaman buldukça Edwards'ın *İrade Üzerine* ve Priestly'nin *Gereklilik Üzerine* yazdıklarına göz attım" (Melville, 2016:56). Bu okumalarla Bartleby'nin yazgısıyla kendi yazgısını birleştirmeye başlar. "Giderek Kâtleple yaşadığım sorunların dünya kurulalı beri bana yazgılı olduklarına karar ikna oldum, Bartleby'de bilmediğim ve benim gibi basit bir ölümlünün anlayamayacağı bir amaçla, takdiri ilahi tarafından bana gönderilmişti" (Melville, 2016:56). Bu açıdan bakıldığında Bartleby'nin özgürlük deneyimi son tahlilde kendisine zarar verse de bu deneyim hem kendi seçimi doğrultusunda ilerler hem de din şemsiyesi altında korunur. Anlatıcı bunun kendisine verilen bir görev olduğu düşüncesiyle şu ifadeleri kullanır: "Paylaşılan insanlığın bağı beni şimdi karşı konulmaz biçimde kedere boğuyordu. Kardeşlik melankolis! Çünkü Bartleby de ben de Adem'in oğullarıydık" (Melville, 2016:37).

Hester'in özgürlük deneyiminin ve deneyim sonrasında tecrübe ettiği ötekilik ve yabancılaşma pozisyonlarının Bartleby'den farklılık göstermesi bugün bile şaşılacak bir durum değildir. Zira özgürlükler akışkan olsa bile özgürlüğün kadın ve erkek için farklı sonuçları vardır. Hester özgürlüğünün bedeli olarak önce cezaevinde alıkonulmuş, ardından damgalanmış, toplumdaki uzaklaştırılmış, dışlanmış ve göğsünde "Aldatan" anlamına gelen kızıl bir A harfi taşımak zorunda bırakılmıştır. Bu işaret hem günahının hem de cezasının ve kefaretinin göstergeleri olarak kabul edilebilir (Sweeney, 1995:415). Hester'in özgürlüğü söz konusu bile değildir çünkü toplumun kurallarına karşı gelmiştir. Kendi rızası dışında toplumdaki uzaklaşmak zorunda kalan Hester iki şekilde topluma faydalı olmuştur: Suçlayacak, ayıplayacak bir birey karşısında toplumdaki diğer bireylerin yaşadığı rahatlamaya bu yararların ilki sayılabilir. Bu rahatlamaya sosyolojik ve psikolojik boyutları olan bir olgudur. Kendisini o veya bu şekilde suçlu hisseden kişiler, bu suçluluk duygusunu kendisinden daha suçlu, daha günahkâr kişilerin varlığıyla hafifletirler. Böylece kendi kabahatleri gizli kalmaya devam edecek, açığa çıkmış olsa bile ötekileştirilmiş bireyin kabahatiyle kıyaslandığında önemsiz görülecektir. Büyük hata küçük hatayı örtecektir. Bir diğer fayda ise, Hester'in kabullenilme arzusuyla topluma yararlı bir birey olma çabasıyla gerçekleştirdiği eylemlerdir. Kızıyla birlikte toplumdaki uzaklaştırılan Hester zaman zaman toplumun içine karışabilme hakkına sahiptir ve zamanla bu yalnızlık ve dışlanma onu toplum algısına göre olumlu yönde değiştirir. Hester, kabul edilmek, topluma geri dönmek istemiyle daha farklı bir insan olmaya başlar. Herkesin işine koşan, kim yardıma ihtiyaç duyarsa ona elini uzatan bir karakter olur. Böylece muhafazakâr toplum hem kendisini daha iffetli, daha üstün görebilir hem de kabullenilmek için kendisini topluma adayacak bir birey kazanmış olur.

Görüldüğü üzere Hester ve Bartleby özgürlükleri pahasına toplumdaki uzaklaşmış ya da uzaklaştırılmış karakterler olarak karşımıza çıkarlar. İkisi de bir

şekilde öteki olmuş ve farklı baskı mekanizmaları tarafından özgürlük algıları sınanmıştır. Bu sınama karşısında iki karakterin tutumu ve direniş biçimleri üzerine de düşünmek gerekmektedir. Neal Frank Doubleday, Hester'in o dönemdeki feminist düşüncüyü temsil eden bir karakter olduğunu ileri sürer ancak şunu eklemeyi de ihmal etmez: "Eğer Hester bir feministse bile Hawthorne onun görüşleri ile kendi görüşleri arasında bir özdeşim kurmamıştır" (Doubleday, 1939: 826). Hester'in topluma tutunmaya çalışması bir direniş biçimi olarak okunabileceği gibi toplumun normlarına uyum sağlamak olarak da yorumlanabilir. Bunu temellendirebilmek için öncelikle Hester'in sessizliğinden bahsetmek gerekir. Hester, kızı Pearl'un babasının kimliğini gizleyerek sessizliği seçer. Sessiz kalarak korumaya çalıştığı kişi kendisi değildir çünkü kucağındaki bebekle muhafazakâr toplumun kurallarına karşı gelmiş olduğu apaçık ortadır. Koruduğu kişi sevgilisi Rahip Dimmesdale'dir ve esasen onu koruyarak bir bakıma din ve toplumun normlarını korumaktadır. Dahası, ötekileştirilmesi sonucunda topluma yeniden dâhil olabilmek adına gerçekleştirdiği eylemler bir direniş değil kabulleniş gösterir. Ki zaten "Kendine burasının suçunu işlediği yer olduğunu ve suçunun cezasını da burada çekmesi gerektiğini söyledi" cümlesiyle Hawthorne'un Hester'i suçlu olarak kurguladığı ve Hester'in de bu imajı kabullenmiş olduğu görülmektedir (Hawthorne, 2014:107). Her ne kadar A harfini göğsünde gururla taşısa ve onu sevdiğini dile getirirse de karakterin o harfin anlamını değiştirme çabası bu kabullenişin göstergesidir. Benzer bir şekilde, romanın sonunda kasabaya geri dönmesi ve aynı simgeyi göğsünde taşımaya devam etmesi özgürlüğünün ve direnişin değil aksine topluma olan bağlılığının ve boyun eğmenin göstergesidir. Hester, Püriten topluma yenilmiştir oysa Bartleby direnişinden asla vazgeçmemiş, özgür iradesini toplumun iradesine teslim etmemiştir. Toplumun ona dayattığı norm ve kurallardan kaçmış, Hester gibi dışlanmış, fiziksel ve ruhsal olarak bozguna uğratılmış ancak yenilmemiştir. O her şeye rağmen direnişini sürdürmüş ve öykünün sonunda intiharıyla kimseye boyun eğmeyeceğini ortaya koymuştur. Onu hapishaneye attıran ve özgürlüğünü elinden almaya çalışan toplum yenilgiye uğramıştır. Bartleby, ölümüyle insanlık dersi vermiştir. Sweeney, Hawthorne'un kamusal alan ve özel alan ayrımını gözler önüne sererek bireylerin kamusal alandaki tavırlarıyla kendi benlikleri arasında tutarsız ilişkiyi irdelediğini söyler (1995:418). Bartleby'nin kamusal alandaki personasının kendi benliğiyle uyum içerisinde ancak toplumla uyumsuz olduğu bir gerçektir. Ancak Hester'in aldığı ceza sonrasında takındığı persona, Sweeney'in dile getirmiş olduğu tutarsız ilişkiyi örnekler niteliktedir.

Bartleby sıklıkla direnişle ilişkilendirilen bir karakterdir. Zira Melville de eserinde Bartleby'nin tutumunu "pasif bir direniş" olarak ortaya koyar (Melville, 2016:27). Kingsley Widmer, Bartleby'nin tavrını "radikal bir direniş" olarak alır ve Bartleby'nin defaatle tekrarladığı "Yapmamayı tercih ederim" ifadesine vurgu yaparak hikâyeden alınması gereken dersin bu direniş olduğunu ileri sürer (1969:444). "Hücre Arkadaşları Olarak Melville ve Thoreau" adlı eserinde Busch da, Thoreau'nun "Sivil İtaatsizlik" eserine gönderme yaparak Melville'in Bartleby karakteriyle bir sivil itaatsizlik örneği sergilediğini ifade eder: Bartleby "...en büyük protestoyu gerçekleştirir, tercihini net bir şekilde dile getirir ve tüm dünyayı kendisini olduğu gibi kabullenmeye zorlar" (Busch, 1977:242). Buna karşın, Jeffrey Gross, Hester ve Bartleby karakterlerinin direniş biçimlerini tartıştığı makalesinde her iki karakterin de baskıyı reddettiğini ancak direnişleri arasındaki temel farklılığın "başarılı bir reddetme ile başarısız bir bozulma

arasındaki önemli ayrım” olduğunu ileri sürer (2013:217). Gross’a göre Bartleby’nin yaşamındaki sosyal konumuyla ölü bedeni arasında neredeyse hiç fark yoktur. Oysa Hester kendini topluma kabul ettirmiştir. Bu bakış açısı Hester karakterinin kendinden taviz vererek topluma karıştığını göz ardı etmekle birlikte, Bartleby’nin intiharını da küçümseyerek bir yenilgi olarak kurgulamaktadır. Oysa, Bartleby’nin direnişi Hester’in direnişiyle kıyaslandığında çok daha güçlü, çok daha tutarlı ve net bir zemine oturmuştur. Topluma geri dönmek adına özgürlüğünden ve seçimlerinden feragat etmez. Bunun sonucunda hapis haneye ve oradan da ölüme gider. Toplum onu kabullenmiyorsa o da toplumu kabul etmeyecektir. Toplumun kurallarına uymak zorunda kalmaktansa toplumu terk etmeyi seçecek ve böylelikle geride kalanları aydınlatacak onlara insanlık dersi verecektir. Keza, anlatıcının son cümleleri de bu fikri doğrular niteliktedir: “Ah Bartleby! Ah insanlık!” (Melville, 2016: 75).

Sonuç

Sonuç olarak aynı yüzyıl ve coğrafyanın yazarları olan Melville ve Hawthorne’un kahramanları Kâtip Bartleby ve Hester Prynne’i karşılaştırdığımızda özgürlük algı ve deneyimlerinin sabit, durağan ve sınırlı olmadığını; aksine bireylerin içinde buldukları çevre, koşullar, bireysel farklılıklar, cinsiyetler ve bireylerin kendilerinden beklenen roller doğrultusunda değişiklik gösterdiğini ifade edebiliriz. Püriten toplumda yaşayan yalnız bir kadın olarak resmedilen Hester Prynne ile Wall Street’te yaşam mücadelesi veren yalnız bir erkek karakter olan Bartleby’nin özgürlük talep ve deneyimleri ve toplumun onlardan beklentisinin uyuşmaması üzerine deneyimledikleri yabancılaşma ve ötekilik pozisyonu benzerlik gösterir. Ancak ötekilik pozisyonlarının din ve ahlak kuralları bağlamında cinsiyetlerine göre toplumda bulunduğu karşılık, bu pozisyonla mücadele etme yöntemleri ve bu mücadele esnasında toplumun onlara karşı tutumları değişiklik göstermektedir. Özgürlük deneyimleri sonucunda Bartleby toplumun kendisi üzerinde kurmaya çalıştığı tahakküme direnmiş ve bir direniş biçimi olarak intiharı seçmiştir; Hester ise toplumun onun üzerinde kurmak istediği baskıyı kabullenmiş ve ötekileştirilmiş, dışlanmış olduğu toplumun içine yeniden girmeye, kendini kabul ettirmeye çalışmıştır. Her iki metnin yazarının da erkek olması ve yenilen, kabullenen, susturulan ve her şeye rağmen kabullenilme arzusuyla hareket eden karakterin kadın olması da bireylerin özgürlük deneyimlerinin cinsiyete bağlı olarak da farklılık gösterdiğinin bir kanıtıdır.

KAYNAKLAR

ACHTENBERG, Deborah, (2014), "Freedom", *Essential Vulnerabilities: Plato and Levinas on Relations to the Other*, 40-70. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.

ATAYMAN, Veysel, (2014), “Önsöz” N. Hawthorne, *Kızıl Harf -Damgalı Kadın*, (Çeviren: Alican Azeri), pp.11-24. İstanbul: Bordo Siyah.

BARLOWE, Jamie, (1997), “Rereading Women: Hester Prynne-ism and The Scarlet Mob Of Scribblers”, *American Literary History*, vol. 9, no. 2, pp. 197–225. [JSTOR, www.jstor.org/stable/490281](http://www.jstor.org/stable/490281).

- BASKETT, Sam S, (1961), "The (Complete) Scarlet Letter", *College English*, vol. 22, no. 5, pp. 321–328.
- BELL, Michael Davitt, (1997), "Arts Of Deception: Hawthorne, 'Romance,' And The Scarlet Letter" *Colacurcio* 29-56.
- BOLLAS, Christopher, (1974), "Melville's lost self: 'Bartleby'" *American Imago*, vol. 31, no. 4, pp. 401–411.
- BUSCH, Frederick, (1977), "Thoreau and Melville as Cellmates" *Modern Fiction Studies*, vol. 23, no. 2, pp. 239–242. *JSTOR*, www.jstor.org/stable/26280193.
- DESMARAIS, Jane, (2001), "Preferring not to:The Paradox of Passive Resistance in Herman Melville's "Bartleby"", *Journal of the Short Story in English [Online]*, 36 | Spring, Online since 29 September 2008, connection on 10 December 2020. URL : <http://journals.openedition.org/jsse/575>
- DOUBLEDAY, Neal Frank, (1939), "Hawthorne's Hester and Feminism", *PMLA*, vol. 54, no. 3, pp. 825–828. *JSTOR*, www.jstor.org/stable/458487.
- GERVAIS, Roland J, (1979), "A Papist Among The Puritans': Icon and Logos in The Scarlet Letter", *ESQ*, 25: 11-1.
- GROSS, Jeffrey, (2013), "Sustaining Refusal and Imagining New Societies: 'The Scarlet Letter', 'Bartleby,' and The Production of 'Somewhere Else.'" *CEA Critic*, vol. 75, no. 3, pp. 212–223.
- GUNN, Giles, (1975), "American Literature And The Imagination of Otherness", *The Journal of Religious Ethics*, vol. 3, no. 2, pp. 193–215. *JSTOR*, www.jstor.org/stable/40014895.
- HAWTHORNE, Nathaniel. (2014). *Kızıl Harf / Damgalı Kadın* (Çev. Alican Azeri), İstanbul: Bordo Siyah.
- KUEBRICH, David, (1996), "Melville's Doctrine of Assumptions: The Hidden Ideology of Capitalist Production in 'Bartleby'", *The New England Quarterly*, vol. 69, no. 3, pp. 381–405.
- KUÇURADİ, İoanna, (1997), *Uludağ Konuşmaları*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- MARCUS, Mordecai, (1962), "Melville's Bartleby as a Psychological Double", *College English*, vol. 23, no. 5, pp. 365–368.
- MATTHIESSEN, Francis Otto, (1941), *American Renaissance*, London, Oxford, New York: Oxford UP.
- MELVILLE, Herman, (2016), *Kâtip Bartleby*, (Çev. İlkur Özdemir), İstanbul: Kırmızı Kedi.
- SWEENEY, Susan, Elizabeth, (1995), "The Madonna, The Women's Room, and The Scarlet Letter", *College English*, vol. 57, no. 4, pp. 410–425.
- TASSI, Nina, (1998), "Hester's Prisons: Sex, Intellect, and Gender in 'The Scarlet Letter'" *CEA Critic*, vol. 60, no. 3, pp. 23–36.

WIDMER, Kingsley, (1969), "Melville's Radical Resistance: The Method and Meaning of 'Bartleby'", *Studies in The Novel*, vol. 1, no. 4, pp. 444–458.

VAUGHN, William, (1999), "Moving from Privacy: 'Bartleby' and Otherness", *The Centennial Review*, vol. 43, no. 3, pp. 535–564.